

BRIEFING PAPER
WHISTLEBLOWER PROTECTION IN THE EU

Blueprint Briefing Paper - Visselblåsning och skydd för visselblåsare i Sverige

Introduktion

År 2016 blev Sverige det första Skandinaviska landet att anta en särskild lag som skyddar visselblåsare. Lagstiftningen innehåller många Europeiska och internationella stadgar, inklusive skydd för alla anställda inom den offentliga samt den privata sektorn, och rätten att avslöja information för allmänheten.

Lagen ämnar normalisera visselblåsning och rätten till yttrandefrihet beviljat i andra policyer. Trots att den nya lagen är ett betydande framsteg, saknar den många bästa praxis och underlåter ett antal rekommendationer som presenterades i en officiell utredning.

Innan visselblåsarlagen antogs hade Sverige utmärkelsen att vara landet med världens äldsta lag om informationsfrihet. Utlyst år 1766 ger lagen alla medborgare rätten att avslöja information till media, med undantag för vissa känsliga uppgifter.

Lagar, institutioner och procedurer

Lagens fullständiga namn är "Lag (2016:749) om särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden." Den innehåller en del, men inte alla, grundläggande element för en omfattande visselblåsarlag, inklusive skydd mot repressalier för alla arbetstagare, rätten att rapportera ett brett urval av brott och kränkningar, och kompensation för orättvist avskedande och andra personalåtgärder.

Visselblåsare måste ha en rimlig övertygelse - men inte bevis - på att deras yppande är riktigt. Bevisbördan ligger hos arbetsgivaren att förklara att inga repressalier mot arbetstagare kan kopplas till personen som gjort avslöjandet.

Lagen kräver att arbetstagaren först larmar internt eller till en arbetstagarorganisation. Om arbetsgivaren inte tar till "rimliga åtgärder" kan arbetstagaren avslöja informationen till myndigheter, media eller allmänheten.

Även innan lagen antogs gav Tryckfrihetsförordningen från år 1766 rätten till alla medborgare att skicka information till media, med undantagen officiella hemligheter och rikssäkerhetsinformation. Lagen går så långt som att blockera regeringen från försök att identifiera anonyma källor.

I januari 2011 kriminaliserade regeringen repressalier mot arbetstagare som lagligt exponerar missgärningar.

Tidigt år 2017 hade Sverige ingen statlig förvaltning specifikt ämnad för att ta emot och undersöka visselblåsares rapporter och klagomål, eller för att hantera visselblåsarfrågor överlag.

Nya eller pågående initiativ och trender

Initiativet att utveckla en visselblåsarlag började 2014 när regeringen startade en formell undersökning om potentiella förbättringar till redan existerande lagar och politik. Den nya lagen antogs 2016 och togs i bruk 01.01.2017.

Visselblåsarfall

Tidigt år 2017 avslöjade två poliskonstaplar vad de kallade en mörkläggnings av brott begångna av invandrare. De hänvisade till "Kod 291", ett förfarande som enligt rapporten anvisade poliskonstaplar att undanhålla information om sådana händelser från allmänheten.

En hyllad kirurg på Karolinska Institutet i Stockholm, Paolo Macchiarini, som var en banbrytare inom transplantation av artificiella luftstrupar, blev år 2013 ifrågasatt av sina kolleger. Kollegerna, fyra läkare, upplyste sjukhusets ledning om att ett flertal av Macchiarinis patienter hade dött eller insjuknat. Ledningen stod till först på Macchiarinis sida och hotade att avskeda de fyra läkarna. Macchiarini anklagade en av dem, Karl-Henrik Grinnemo, för tjänstefel i koppling till en bidragsansökan. Fler anklagelser mot Macchiarini kom till ytan, inklusive förfalskning av undersökningsresultat, utförandet av experimentella operationer utan tillåtelse, och att han har gett falsk information åt patienter. I mars 2016 blev han avskedad, en månad efter att sjukhusets vicerektor avgått. I mars 2017 blev Grinnemo friad från de falska anklagelserna riktade mot honom.

En av Sveriges mest anmärkningsvärda visselblåsare, Sarah Maria Wågner, fick en lag döpt efter sig. År 1997 uppmärksammade hon dålig vård vid några svenska vårdhem, detta startade en riksomfattande debatt. Regeringen introducerade "Lex Sarah", som uppmanar personalen att informera myndigheterna om alla oegentligheter.

Data och statistik

Antalet rapporter och klagomål om repressalier, och deras utfall, är för allmänheten okänt på grund av att Sverige inte har specialiserade förvaltningar som fokuserar på visselblåsning.

Enligt en media rapport från juli 2016 steg antalet larm om korruption med 50% under 2015, vilket tyder på en fördubbling sedan 2012.

Allmänhetens uppfattning om visselblåsning

Trots informations och yttrandefrihetens djupa rötter har endast ett fåtal visselblåsningsfall nått allmänheten. En orsak kan vara en kulturell tendens att undvika att öppet kritisera din kollega. På grund av att saken tas upp politiskt kan visselblåsning dock ses som ett viktigt instrument för att upptäcka brott och korruption, och hjältemodiga visselblåsare har blivit behandlade i enlighet med detta.

Inga allmänna opinionsundersökningar har blivit gjorda under de senaste åren. En studie från 2011 visar att visselblåsare i svenska socialtjänstorganisationer orsakade "negativa reaktioner" internt, men fick generellt sett stöd av medborgare och media.

Kapacitet och kunskapscentrum

Sverige har ingen statlig förvaltning som är tillägnat visselblåsning. Transparency International Sweden är en av de få icke-statliga organisationerna som fokuserar på frågan. I april 2016 gavs organisationens pris "Årets Visselpipa" till de fyra läkare som bidrog till avslöjandet av Macchiarini.